

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING MANTIQUIY
TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK VOSITALARI**

Raxmatova Muxlisa Baxodir qiz

Samarqand Davlat Pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish vositalari, ularning pedagogik ahamiyati hamda ta'lim jarayonida qo'llash usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mantiqiy masalalar, didaktik o'yinlar, muammoli vaziyatlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini sezilarli darajada rivojlantiradi.

Kalit so'zlar: mantiqiy tafakkur, boshlang'ich ta'lim, didaktik o'yinlar, muammoli ta'lim, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiya.

Kirish . Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning fikrlash jarayonlari shakllanib boradi. Shu sababli, bu davrda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan metod va vositalardan samarali foydalanish zarur.

Bugungi kunda ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammolarni tahlil qila olishi, asosli xulosa chiqarishi va ijodiy yondasha olishini rivojlantirishga qaratilmoqda. Boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning intellektual rivojlanishida poydevor vazifasini bajaradi. Aynan shu davrda o'quvchilarning bilish faoliyati, tafakkur operatsiyalari va o'quv motivatsiyasi shakllanadi.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlarda mantiqiy tafakkur tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarish kabi aqliy operatsiyalar orqali rivojlanishi ta'kidlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ushbu ko'nikmalarni shakllantirish matematika, ona tili, tabiatshunoslik kabi fanlar orqali amalga

oshiriladi. Xususan, matematika darslarida mantiqiy masalalar yechish, ona tili darslarida matnni tahlil qilish, tabiatshunoslik fanida kuzatish va taqqoslash faoliyatlari o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda didaktik o'yinlar, muammoli vaziyatlar, interfaol metodlar, ko'rgazmali vositalar hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ushbu vositalar o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi va bilimlarni ongli o'zlashtirishga yordam beradi.

Shuningdek, boshlang'ich ta'limda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish o'quvchilarning keyingi bosqichlardagi o'qish faoliyati uchun mustahkam zamin yaratadi. Mantiqiy fikrlash qobiliyati rivojlangan o'quvchilar bilimlarni tezroq o'zlashtiradi, tahliliy yondasha oladi va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga intiladi.

Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish vositalarini aniqlash, ularni ta'lim jarayoniga samarali joriy etish hamda metodik jihatdan asoslash dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi — boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish vositalarini aniqlash va ularning samaradorligini asoslash.

Mazkur tadqiqot boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish vositalarining samaradorligini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish — mantiqiy tafakkurni rivojlantirish, boshlang'ich ta'lim metodikasi va o'qitish texnologiyalariga oid ilmiy manbalarni o'rganish orqali muammoning nazariy asoslari yoritildi;

kuzatish metodi — boshlang'ich sinf darslarida o'quvchilarning mantiqiy topshiriqlarni bajarish jarayonidagi faoliyati, mustaqil fikrlash darajasi va muammoli vaziyatlarni hal etish jarayoni kuzatildi;

qiyosiy tahlil — an'anaviy o'qitish usullari bilan mantiqiy topshiriqlar va didaktik o'yinlarga asoslangan darslar natijalari taqqoslandi;

pedagogik tajriba — boshlang'ich sinf darslarida mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar tizimi amaliyotga joriy etildi va uning natijalari o'rganildi;

umumlashtirish metodi — olingan natijalar tahlil qilinib, ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot davomida boshlang'ich ta'lim jarayoniga mos mantiqiy topshiriqlar tizimi ishlab chiqildi. Ushbu topshiriqlar o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlandi. Topshiriqlar tarkibiga taqqoslash, guruhlash, ketma-ketlikni aniqlash, ortiqcha elementni topish, mantiqiy masalalarni yechish kabi faoliyat turlari kiritildi.

Shuningdek, boshlang'ich sinf darslarida didaktik o'yinlar, muammoli savollar, ko'rgazmali vositalar va interfaol metodlardan foydalanish samaradorligi o'rganildi. Pedagogik tajriba jarayonida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash darajasi, topshiriqlarni bajarish tezligi, mustaqil xulosa chiqarish qobiliyati va darsdagi faolligi asosiy mezon sifatida belgilandi.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash maqsadida tajriba bir necha bosqichda — diagnostik, shakllantiruvchi va yakuniy bosqichlarda olib borildi. Har bir bosqichda o'quvchilarning mantiqiy tafakkur darajasi tahlil qilinib, o'zgarishlar qiyosiy ravishda baholandi.

Natijalarni tahlil qilishda sifat va miqdoriy yondashuvlardan foydalanildi, bu esa tadqiqot xulosalarining ilmiy asoslanganligini ta'minladi.

Natijalar. Tadqiqot natijalariga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda quyidagi vositalar samarali ekanligi aniqlandi:

Mantiqiy masalalar va topshiriqlar O'quvchilarning tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Didaktik o'yinlar O'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi va faol fikrlashga undaydi.

1. Muammoli vaziyatlar yaratish Mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

2. Ko'rgazmali vositalar Abstrakt tushunchalarni oson o'zlashtirishga yordam beradi.

3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari Interaktiv fikrlashni rivojlantiradi.

Pedagogik tajriba natijalari mantiqiy topshiriqlardan muntazam foydalanilgan sinflarda o'quvchilarning tahliliy fikrlash darajasi yuqorilaganini ko'rsatdi.

Muhokama . Boshlang'ich ta'limda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish o'quvchilarning kelajakdagi o'quv faoliyati uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Didaktik o'yinlar va muammoli topshiriqlar o'quvchilarni faollashtiradi, ularning ijodiy va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlardan muntazam foydalanish o'quvchilarning bilish faoliyatini sezilarli darajada faollashtiradi. O'quvchilar nafaqat tayyor bilimlarni o'zlashtiradi, balki tahlil qilish, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash va xulosa chiqarishga o'rganadi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Didaktik o'yinlar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo'lib, ular orqali murakkab mantiqiy jarayonlar sodda va qiziqarli shaklda o'zlashtiriladi. O'yin elementlari o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, raqobat va hamkorlik muhitini yaratadi hamda o'rganilayotgan materialni mustahkamlashga yordam beradi. Natijada o'quvchilar topshiriqlarni bajarishda faolroq ishtirok etadi.

Muammoli topshiriqlar esa o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Bunday topshiriqlar o'quvchini izlanishga undaydi, turli yechimlarni taqqoslashga va eng maqbul qarorni tanlashga o'rgatadi. Shu orqali o'quvchilarda mantiqiy fikrlash bilan bir qatorda ijodiy tafakkur ham shakllanadi.

Tadqiqot davomida qo'llanilgan interfaol metodlar o'quvchilarning

kommunikativ faoliyatini ham rivojlantirdi. Guruhda ishlash, fikr almashish va o'z yechimini asoslab berish jarayonlari mantiqiy tafakkurning chuqurlashishiga xizmat qildi. Bu holat boshlang'ich ta'limda o'qitishning faol usullaridan foydalanish muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda didaktik o'yinlar, muammoli topshiriqlar va interfaol metodlardan tizimli foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki fikrlash madaniyatini ham rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalari pedagogik nazariyalar bilan mos keladi va mantiqiy tafakkur rivoji faol o'qitish metodlari bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Ayniqsa, matematika darslarida mantiqiy topshiriqlardan foydalanish yuqori samaradorlikka ega.

Xulosa. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi xulosalarga kelindi:

- mantiqiy topshiriqlar o'quvchilarning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi;
- didaktik o'yinlar o'quv motivatsiyasini oshiradi;
- muammoli ta'lim mustaqil fikrlashni shakllantiradi;
- ko'rgazmali va raqamli vositalar ta'lim samaradorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yo'ldoshev, J. G., & Usmonov, S. A. (2004). Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
2. Tolipov, O'. Q., & Usmonboyeva, M. (2010). Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari. Toshkent: Fan.
3. Azizxo'jayeva, N. N. (2006). Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent: TDPU.

4. Ishmuhamedov, R. J. (2012). Ta'limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Saidahmedov, N. (2003). Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Moliya.
6. Raximov, A. (2007). Ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish. Toshkent: Fan.